

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено ролі прямих іноземних інвестицій в реалізації євроінтеграційної стратегії України. Метою статті є проведення комплексного аналізу поточного стану прямого іноземного інвестування в економіку України та визначення подальших перспектив надходження ПІІ відповідно до нинішніх економічних та політичних реалій. У статті розкрито сутнісні характеристики прямого іноземного інвестування, особливості надходження ПІІ в умовах нинішньої соціально-економічної та воєнно-політичної кризи. Проаналізовано динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій в українську економіку за географічним розподілом з країн ЄС. При вирішенні поставлених завдань використовувались методи статистичного аналізу, системного узагальнення, а також якісного і кількісного порівняння. Визначено, що екстенсивний характер прямого іноземного інвестування, невідповідність структури інвестицій стратегічним завданням інноваційного розвитку України спроможні спровокувати у довгостроковій перспективі системне розбалансування економіки. Визначено роль держави у питанні покращення ситуації із залучення ПІІ відповідно до стратегічно важливих галузей та регіонів національної економіки. На основі проведеного дослідження з'ясовано, що сьогодні Україна потребує системного реформування економіки загалом та інвестиційної політики зокрема.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, інвестицій з країн ЄС, зовнішньоекономічна діяльність, національне законодавство, економічне зростання, інвестиційна стратегія.

BABIY I. V., SHELEST I. O.
Khmelnitskyi National University

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AS FACTOR OF ACTIVATION FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article study the role of foreign direct investment in the implementation of European integration of Ukraine. The goal of this article is a comprehensive analysis of the current state of foreign direct investment into the economy of Ukraine and determines the future prospects of FDI under the current economic and political realities. The article describes the essential characteristics of foreign direct investment, especially FDI inflows in the current socio-economic and military-political crisis. The dynamics and structure of foreign direct investment in Ukrainian economy for the geographical distribution of EU countries have been opened. The methodological basis of research is leading national experts in the field of foreign direct investment. In solving the tasks used methods of statistical analysis, system synthesis, and qualitative and quantitative comparison. Determined that the extensive nature of foreign direct investment, investment structure mismatch innovative strategic objective of Ukraine able to trigger a long-term system unbalance the economy. Therefore, reasonable factors have a decisive influence on the formation of investment priorities in terms of strategic interests. Based on the research and the actual state of FDI in Ukraine, stated the future prospects of attracting and accumulating such investments. The role of the state in question to improve the situation of FDI according to strategic sectors and regions of the national economy has been identified. Based on the investigation it was found that Ukraine needs to reform the system and the whole economy, including investment policy.

Key words: foreign direct investments, investments from EU, foreign economic activity, national legislation, economic growth, investment strategy.

Вступ. В сучасних умовах Україна не спроможна забезпечити соціально-економічний розвиток за рахунок власних фінансових ресурсів і потребує притоку іноземного капіталу. Ситуація ускладнюється зростаючою конкуренцією на світових ринках капіталу. Формування сприятливого інвестиційного клімату є одним із стратегічних завдань, що сьогодні стоять перед українською державою, від реалізації якого залежить можливість стабілізації національної економіки та її подальша соціально-економічна динаміка. Тому, проблема підвищення інвестиційної привабливості економіки України є надзвичайно актуальною і важливою. Економіка України перебуває в складній ситуації, яка зберігає тенденції до погіршення внаслідок продовження агресивної політики Російської Федерації, окупації Криму і військових операцій на сході України.

Важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку української економіки відіграють іноземні інвестиції, які дають змогу отримати як ряд вигод, так і передбачають можливість отримання і негативних фактори впливу. Основні позитивні сторони – це поліпшення платіжного балансу; впровадження новітніх технологій та ноу-хау; комплексне використання ресурсів; розвиток експортного потенціалу і зниження рівня залежності від імпорту; досягнення соціально-економічного ефекту (підвищення рівня зайнятості, що передбачає надання можливості населенню отримати робочі місця в Україні та задіяти тут свій потенціал, можливість розбудови соціальної інфраструктури тощо). Щодо загроз, то іноземні інвестиції приховують в собі такі можливі негативні сторони, як експлуатація сировинних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища, підвищення рівня залежності країни від іноземного капіталу, зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників трансфер капіталу за кордон.

Постановка завдання у загальному вигляді. Метою статті є аналіз інвестиційного клімату України, визначення подальших перспектив надходження прямих іноземних інвестицій відповідно до

нинішніх економічних та політичних реалій, узагальнення проблем залучення іноземного капіталу в національну економіку.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблемам дослідження особливостей регулювання прямого іноземного інвестування присвячені роботи таких відомих вчених-економістів: В. Беседіна, Л. Борщ, В. Будкіна, В. Гейця, Н. Голіян, Б. Губського, Я. Жаліла, Г. Козаченка, В. Коломойцева, А. Кредісова, Л. Лазебника, А. Поручника, А. Філіпенка, О. Чмир, В. Шевчука та інших. Свідченням актуальності даної проблематики є велика кількість наукових праць провідних вчених-економістів у даній сфері та слід зазначити, що їй досі є доцільним дослідження питань інвестиційної привабливості України та перспектив розвитку подальших надходжень прямих іноземних інвестицій, у тому числі у розвиток промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Іноземні інвестиції – всі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами відповідно до статті 3 Закону України в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [1]. В сучасних умовах прямі іноземні інвестиції розцінюються як інструмент, котрий дає змогу інтегрувати економіку різних країн на рівні виробництва у світову економіку, що глобалізується завдяки наданню цілого ряду активів, включаючи технології, капітал, управлінські здібності та навички, доступ до іноземних ринків. Вони стимулюють також нарощування технологічного потенціалу в інтересах розвитку виробництва і підприємництва в ширших рамках національної економіки через зміцнення прямих і зворотних зв'язків» [5].

Спостереження за надходженням в Україну ПІІ здійснюються Національним банком України (використовується розподіл за методологією 5-го видання «Керівництва з платіжного балансу» (МВФ, 1993 р.), а також Державною службою статистики України (надаються дані за формою ПІІ – акціонерний капітал), починаючи з 1994 р.).

Іноземні інвестиції поділяються на прямі, портфельні та реальні. Прямими іноземними інвестиціями вважаються капіталовкладення в реальні активи в інших країнах, в управлінні якими безпосередньо бере участь сам інвестор, при цьому кількість контрольованих акцій не повинна бути меншою за 25%. Портфельними інвестиціями є невеликі капітальні вкладення в акції закордонних підприємств, що не дають права на управління ними, а також вкладення в цінні папери іноземної держави та міжнародних валютно-фінансових організацій. Реальними іноземними інвестиціями вважаються вкладення в землю, нерухомість, виробниче обладнання, витрати оборотного капіталу. Та іноземні інвестиції здійснюються не лише у формі капіталовкладень, все частіше вони включають в себе прогресивні виробничі, інформаційні технології та сучасні методи управління.

Іноземні інвестиції можуть здійснюватись у різних формах – відкриття дочірнього або асоційованого підприємства, купівлі контрольованого пакету акцій вже існуючого підприємства, шляхом злиття компаній або створення спільного підприємства на території іншої держави, придбання прав на користування землею чи іншими природними ресурсами, у формі надання позик та кредитів [10].

Національне законодавство в сфері регулюванні іноземних інвестицій декларує захист та сприяння іноземним інвестиціям, встановивши державні гарантії захисту іноземних інвестицій, звільнення іноземних інвесторів від сплати ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України.

На сьогодні в Україні інвестиційна діяльність регулюється такими нормативно-правовими актами: Законами «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інститути спільного інвестування», Постановами Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну діяльність за участю іноземного інвестора» та інші.

З метою активізації роботи щодо розвитку та реалізації інвестиційного потенціалу України, збільшення обсягу іноземних інвестицій, підтримки пріоритетних інвестиційних проектів, поліпшення інвестиційного клімату в державі, забезпечення захисту прав інвесторів, сприяння ефективній взаємодії інвесторів з державними органами у грудні 2014 р. Указом Президента України створено Національну інвестиційну раду.

Задля спрощення порядку залучення іноземних інвестицій та сприянню відновлення економіки держави, наближення законодавства України до стандартів Європейського Союзу, Президентом України П. Порошенком підписано Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій» (№ 1390-VIII), який скасовує обов'язкову держреєстрацію іноземних інвестицій і спрощує їх залучення в Україну.

Поняття «державної реєстрації іноземної інвестиції» було введено у Законі «Про режим іноземного інвестування» (2012 р.). Обов'язковість такої реєстрації створювала перепони для бізнесу, так як факт того, що суб'єкт господарювання має іноземні інвестиції фіксувався статутними документами та вносився до Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців. Інформація про наявність іноземних інвестицій, їх розмір та структура є загальнодоступною інформацією. У зв'язку з цим процедура реєстрації іноземних інвестицій не має інформаційного сенсу, бо ту ж саму інформацію будь хто може отримати вільно.

Новий Закон впроваджує заявницький принцип державного обліку інвестицій, згідно з яким подання статистичної звітності про здійснення іноземних інвестицій буде здійснюватися підприємствами з іноземними інвестиціями та установами банку. Всі привілеї та переваги, які існують на підставі чинного законодавства та міжнародних договорів України, в тому числі звільнення від митного збору за внески майном до статутного капіталу компанії, будуть однаково застосовуватись до всіх іноземних інвестицій [2].

Враховуючи недовершене українське законодавство, інвестиційна зовнішньоекономічна діяльність стикається з безліччю перепон, що перешкоджають більш ефективному залученню іноземних інвестицій в Україну.

Уряд підтримує залучення іноземних інвестицій в економіку держави, та все ж для закордонних інвесторів існує чимало труднощів на шляху інвестування в економіку України. Завданням інвестиційної політики держави є регулювання інвестиційної діяльності, зокрема фінансове. В систему фінансового регулювання входять суб'єкти бюджетної, соціальної, податкової, митної, зовнішньоекономічної сфери, тобто державні правові органи, що визначають засади здійснення інвестиційної зовнішньоекономічної діяльності в межах країни.

Головною проблемою інвестування на сьогодні є скорочення попиту на продукцію, що виготовляється. Це спричинено як низькою платоспроможністю населення на внутрішньому ринку, так і зниженням експортних цін на світових товарних біржах. Основні ризики капіталовкладень в інституційних умовах: політична та економічна нестабільність, корупція на державному та побутовому рівні, неефективне державне управління, недосконала організаційно-правова база. Це все впливає на перспективу залучення інвестицій в країну загалом та в регіони зокрема.

Протягом останніх років платоспроможність населення значно погіршилась, це сприяло скороченню споживчої активності більшості підприємств, адже майже всі вони орієнтовані саме на внутрішній ринок. Але окремі підприємства, що спеціалізуються на виробництві певних груп товарів (фармацевтична, текстильна галузі), внаслідок падіння ринку та здорожчання імпорту та за умови залучення іноземних інвестицій мають хороші перспективи для розвитку саме в Україні.

Сьогодні Україна продовжує залучати нові джерела іноземних інвестицій, що забезпечують розвиток окремих галузей промисловості та створення нових, інноваційних індустрій, що дозволить покращити економічний стан держави в майбутньому.

Як видно з таблиці 1 протягом 2016 року в економіку України країнами світу було інвестовано 34,1545 млрд дол. США.

Таблиця 1

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України за 2010-2016 роки, (млн дол. США)*, [7]

Показники	Рік							Абсолютний приріст 2016/2010, млн дол. США	Темп зростання 2016/2010, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Всього Україні ^В	38992,9	45370,0	48197,6	51705,3	53704,0	40725,4	36154,5	-2838,4	92,7
Усього з країн ЄС	31538,4	36969,1	39268,9	41132,3	41032,8	31046,9	26405,6	-5132,8	83,7

*- Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь, за 2014–2016 рр., без частини зони проведення антитерористичної операції.

Загальний обсяг інвестицій з країн ЄС в економіку України у 2016 році склав 26,4056 млрд дол. США, що складає 77,3% від загального обсягу інвестицій в економіку нашої держави (у порівнянні з 2015 р. цей показник становив 31,0469 млрд дол. США, або 76,2% від загального обсягу). Спад надходжень прямих інвестицій загалом та з країн ЄС спостерігається в 2016 році в порівнянні з 2010 роком: загалом на 7,3 відсотка та з країн ЄС на 16,3 відсотків.

Зменшення капіталу в період з 2010-2016 роки на 2838,4 млн дол. США відбулось у тому числі за рахунок курсової різниці. Причин такого сповільнення багато: стан війни у якому перебуває Україна, макроекономічне гальмування, зупинення низки промислових підприємств, стрімка девальвація та інфляція, зниження рівня споживання. Хоча спад прямих іноземних інвестицій з 2016 року в порівнянні з 2010 роком не був різким, у 2013 та 2014 роках спостерігався найвищий рівень інвестиційних надходжень за даний період як загалом, так і з країн ЄС (рис. 1).

Основними інвесторами в українську економіку серед країн-членів Європейського Союзу в 2016 році були Кіпр – 10239,5 млн дол. США, що складає 38,78 % від загального обсягу інвестицій; Нідерланди – 6184,7 млн дол. США (23,42%) Великобританія – 1790,3 млн дол. США (6,78 % від загального обсягу), Німеччина – 1598,2 млн дол. США (6,05 % від загального обсягу); Франція – 1305,4 млн дол. США (4,94 %); Австрія – 1559,8 млн дол. США (5,91%); Польща – 758,3 млн дол. США (2,87%), Угорщина – 614,9 млн дол.

США (2,33%), Люксембург – 363,9 млн дол. США (1,38%); Швеція – 328,9 млн дол. США (1,25%) та інші країни – 1661,7, тобто 6,29 % (рис. 2).

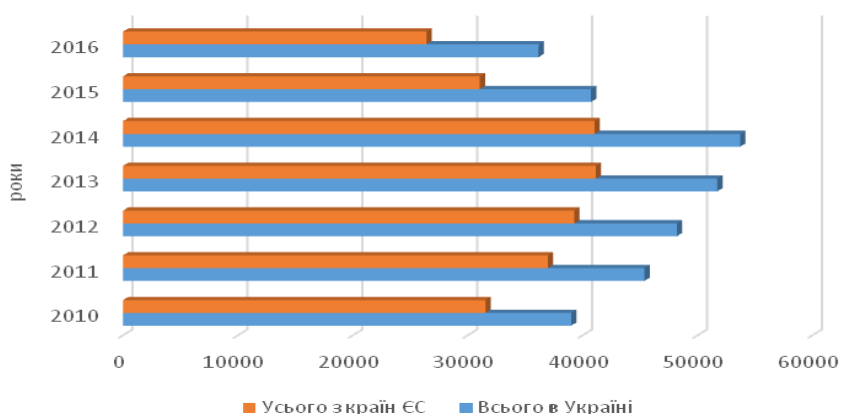

Рис. 1. Динаміка прямих інвестицій (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України, млн дол. США [7]

У 2016 році велику частку прямих іноземних інвестицій було зосереджено на підприємствах промисловості – 17,5 млрд дол. (48,4%), зокрема машинобудівної – 781,6 млн дол. США (табл. 2, рис. 3). В установах фінансової та страхової діяльності акумульовано 14,9 млрд дол. США (26,9% загального обсягу) прямих інвестицій, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 4,2 млрд дол. США (7,6%).

Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу склав 6315,2 млн дол. США, у т.ч. у країни ЄС – 6111 млн дол. США, що становить 96,77% від загального обсягу українських інвестицій.

Рис. 2. Обсяг прямих іноземних інвестицій за країнами ЄС у 2016 році, % [7]

Серед країн-членів ЄС переважна більшість прямих українських інвестицій була спрямована в економіку Кіпру – 5923,7 млн дол. США, що склало 96,94% від загального обсягу прямих інвестицій в країни ЄС.

У 2015 році прямі іноземні інвестиції в економіку України становили 40,7 мільярда доларів. Третину з цих коштів вклали у виробничі підприємства, трохи менше третини – в установи фінансової та страхової сфери.

Зниження потоків ПІІ, як в Україні, так і в світі, обумовлені переважно: нестабільністю (крихкістю) світової економіки; невизначеною політикою для інвесторів; підвищенням геополітичних ризиків. Глобальне скорочення ПІІ має регіональну відмінність. У той час як у розвинених країнах і в країнах із перехідною економікою спостерігалось значне зниження ПІІ, приплив у країни, що розвиваються залишається.

Україна – це держава, яка розвивається. Вона не стоїть на одному місці, але показники економічної діяльності не сприяють її визнанню на глобальному ринку як повноправного партнера та не сприяють росту потоків іноземного капіталу в країну.

Згідно з Індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass), що його розраховує міжнародна консалтингова мережа BDO, Україна покращила свій показник на 20 позицій і посіла у 2015 р. 89-е місце зі 174 країн [6]. У 2016 році Україна разом із Білоруссю (85-е місце) і Латвією (29-е місце) входить до переліку держав, що демонстрували найшвидше покращання показників. У 2014 р. Україна посіла 109-е місце в цьому рейтингу.

У 2014 р. попри нестабільну політичну ситуацію та бойові дії на Донбасі Україна увійшла в першу сотню рейтингу Doing business, який укладає Світовий банк. У цьому рейтингу легкості ведення бізнесу Україна посіла 96-е місце і покращала свої позиції відразу на 16 пунктів порівняно з попереднім роком. У 2015 р. цей показник надалі покращується – 83-є місце зі 189 [3].

Протягом останніх 24 років, від моменту здобуття незалежності України, і станом на 31 грудня 2015-го обсяг прямих іноземних інвестицій становить 43 млрд 371 млн доларів.

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності 2010-2016 роки, (млн дол. США)* [7,8]

Показники	Рік							Абсолютний приріст 2016/2010, млн дол. США	Тем зростання 2016/2010, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Усього	38992,9	45370,0	48197,6	51705,3	53704,0	40725,4	36154,5	-2838,4	92,7
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	1024,7	940,0	1009,0	930,0	1 167,8	841,7	781,6	-243,1	76,28

*- Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2016 рр., також без частини зони проведення антитерористичної операції.

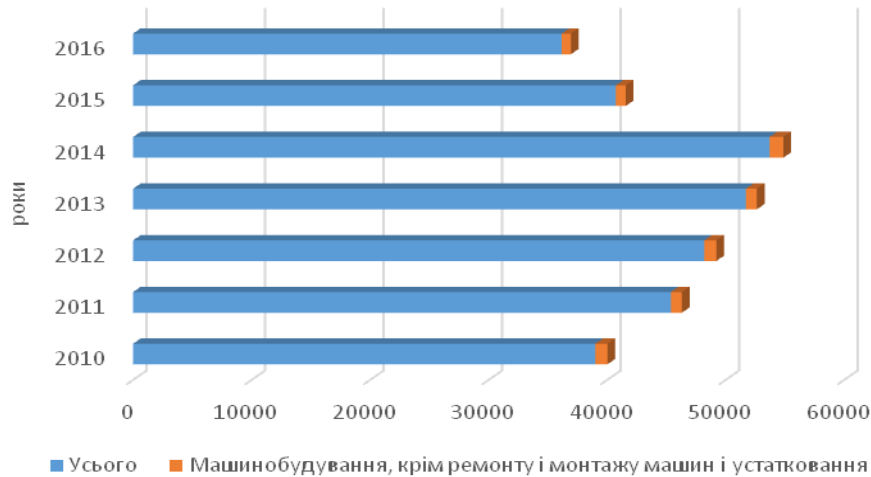

Рис. 3. Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіці України, млн дол. США [7,8]

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,0% загального обсягу прямих інвестицій, увійшли Кіпр (11,7 млрд доларів), Нідерланди (5,6 млрд доларів), Німеччина (5,4 млрд доларів), Росія (3,3 млрд доларів), Австрія (2,4 млрд доларів), Велика Британія (1,85 млрд доларів), Віргінські острови (1,7 млрд доларів), Франція (1,5 млрд доларів), Швейцарія (1,3 млрд доларів), Італія (972 млн доларів), – уточнюють у Мінекономрозвитку.

Найбільші обсяги інвестицій надійшли до Києва, а також Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей [7].

Для України як держави з перехідною економікою важливо розглядати залучення іноземних інвестицій у контексті структурних змін та економічного зростання. Пріоритетними завданнями, що мають розв'язати іноземні інвестиції, є: структурна реформа економіки; технологічне оновлення виробництва; виробництво товарів широкого вжитку; подолання залежності країни від імпорту.

Кредити міжнародних фінансових організацій ідуть, перш за все, на виплату попередніх боргів, тобто повертаються кредиторам, а не скеровуються на розвиток економіки.

Висновки. Сьогодні в Україні спроможність акумулювання внутрішніх інвестиційних ресурсів є значно нижчою, ніж у країнах Західної Європи чи США.

Як показує досвід інших країн, якщо Україна прагне до довгострокового економічного зростання, необхідно, перш за все, розраховувати на внутрішні ресурси. Ліберальна податкова політика, забезпечення захисту прав власності (як приватної, так і державної) і верховенство права дозволять повернути довіру внутрішнього інвестора і нададуть такий необхідний капітал для розвитку української економіки. А за ним з'явиться й іноземний інвестор і кредитор.

Разом з тим об'єктивні закони світової економіки, процеси міжнародної міграції капіталу свідчать про те, що Україна не може стояти в стороні від активного залучення і використання іноземного капіталу. Поступове відкриття української економіки, її інтеграція у світові процеси і структури вимагатимуть тривалого часу і повинні здійснюватися поетапно, в міру визрівання відповідних внутрішніх та зовнішніх передумов.

Найважливіше те, що прямі іноземні інвестиції можуть бути джерелом не лише капіталу, але також нових технологій, навиків менеджменту і системи маркетингу. Ці ресурси, в свою чергу, стимулюють конкуренцію, новачі, акумуляцію капіталу і завдяки цьому створюють робочі місця та економічне зростання.

Таким чином, розглядаючи в цілому двоякий вплив іноземного інвестування на економіку країни-реципієнта, можна зробити висновок, що залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України несе значні переваги. А для запобігання негативних моментів, даний процес потребує відпрацювання регулюючого механізму, завдяки якому іноземне інвестування стане взаємовигідним. Отже, залучення іноземних інвестицій залишається однією з ключових проблем економічної реформи в Україні

Література

1. Про іноземні інвестиції [Електронний ресурс] : закон України : [прийнято ВР 13.03.1992 року № 2198-XII]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2198-12>
2. Аверчук Р. Прямі іноземні інвестиції в Україні: війна і мир [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://voxukraine.org/2017/01/12/investments-in-ukraine-ua/>
3. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>
4. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : [підручник] / Т.В. Майорова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Макух С. М. Аналіз та оцінка сучасних тенденцій секторального розподілу світових потоків інвестиційних ресурсів [Електронний ресурс] / С. М. Макух. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfor_2013_4_10.pdf8.
6. НБУ: Чиста інвестиційна позиція України продовжує погіршуватися [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/359715/nbu-chysta-investytsijna-pozytsiya-ukrayiny-prodovozhuye-pogirshuvatysya>
7. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з України в економіці країн ЄС за 2010–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> – (11.04.2017).
8. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з України в економіці країн ЄС за 2010–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/ivu/xls/ivu_ved_10-16_u.zip – (11.04.2017).
9. Семак Е. Воздействие экономической интеграции на привлечение прямых иностранных инвестиций в страны-члены региональных группировок [Электронный ресурс] / Е. Семак, И. Турлай // Журнал международного права и международных отношений – 2011. – № 2. – Режим доступа : <http://evolutio.info/content/view/1839/232/>
10. Федоренко В.Г. Інвестування : підручник / В.Г. Федоренко. – [2-е вид., перероб і доп.]. – К. : Алерта, 2008. – 448 с.

Надійшла 22.02.2017; рецензент: д. е. н. Стадник В. В.